

Prispevek je porojen iz pedagoškega aplikativnega razmišljanja okrog teze o paradigmatškem lomu v današnji znanosti. Reči je namreč treba, da ne more danes ničesar razumeti o stanju in o pobudah za nadaljnji razvoj svoje znanosti, tisti, ki v svoje preučevalno znanstveno območje ne vključi teze o nujni današnji menjavi empiristične-mehanicistične znanostne paradigme z dialektično-holistično. V tem je namreč glavni ključ za odklepanje vrat znanosti v jutrišnji, kakovostno novi razvoj.

Po sprejetju tega znanostno paradigmatškega reza med empirizmom, ki ga je treba na celi črti spoznavanja in aplikacije preseči, ter dialektičnim holizmom, ki mora naslediti paradigmo empirizma, se pokaže, da je treba najprej v okviru te nove sintagme razrešiti vprašanje dialektike in v njeni luči zatem vprašanje spoznavanja v tisti isti znanosti, za paradigmatški lom katere danes gre.

Prvo analitsko spoznanje, ki se razgrne o dialektiki kot temeljni apoziciji prihajajočega znanostnega holizma, je, da je ena izmed biti dialektike njena trinivojskost, ki se pojavlja v znanem vzorcu teze, antiteze in sinteze. S to trinivojskostjo je namreč treba računati tudi v zajemu sintagme: dialektični holizem!

Drugo takšno nadvse relevantno spoznanje pa je, da ima dialektika tudi z vidika svoje razvojnosti tristopenjsko črto, ki teče od dialektike kot določenega organona mišljenja, tesno povezujočega se z organonom logike. Naslednja razvojna stopnja dialektike je dialektika kot episteme. To je dialektika raz-umevanja ali spoznavanja pojavov in procesov stvarnosti ter resničnosti. Je stopnja takoiimenovane gnoseološke dialektike.. A tej mora slediti v okviru holizma dialektika kot način, oblika, pot umevanja pojavov in procesov stvarnosti ter resničnosti. To je dialektika kot gnome ali kot način, oblika, pot umevanja njihovega bistva.

Iz te razvojne oziroma kakovostno položajne vrstitve dialektik pritegne posebno pozornost dialektika kot episteme ali dialektika spoznavalnosti, ki razkriva - mora razkrivati - kot kaj se preučevani pojav pojavlja. V našem primeru torej kot kaj vse se znanost pojavlja.

To se kaže tem bolj pomembna stopnja v razvoju in kakovostni položajnosti znanosti, saj nam klasična organska dialektika nima kaj dosti povedati o njeni naravi in vlogi. Stopnja dialektične spoznavalnosti pa je nujna predstopnja dialektike umovanja bistva znanosti. Od tod opravičba in nujnost analize znanosti v luči dialektične

* Teze za simpozij Zvez filozofskih društev Jugoslavije na temo FILOZOFIJA, ZNANOST, DRUŽBA (Zagreb, 23. 5. 1986).

spoznavalnosti. Tudi zaradi tega, ker nam organonska dialektika razkriva le, v kaj se določen pojav, proces - torej v našem primeru znanost - mišljensko producira. Pomeni, v kakšne misli, racionalne, teoreme, hipoteze, sklepe itd. se znanost proizvaja v poteku našega spoznavalnega ukvarjanja z njo. To pa ni dovolj, saj nam je za odgovor, kaj znanost je po svojem bistvu, predhodno potrebno vedeti, kot kaj vse se pojavlja, oziroma na katerih različnih ravneh se pojavlja v luči različnih vidikov. Sploh je treba povedati, da so se v naši analizi prav ti različni vidiki in te različne ravni pojavljanja preučevanega pojava ali procesa izkazale kot temeljno relevantne za zapolnjevanje modela dialektične spoznavalnosti. Pa ne samo, ko gre za znanost, temveč ko gre za spoznavanje kateregakoli drugega pojava ali procesa stvarnosti in resničnosti. V tem je tudi določena vrednost tovrstne dialektične spoznavalnosti za pot do uvidnosti ali do umevanja bistev pojavov in procesov. Za to pa pri menjavi današnje znanostne paradigme prav gre!

Vidiki, v luči katerih je torej nujno treba razkriti glavne ravni pojavljanja pojavov ali procesov, ki jih želimo bolje in globlje spoznati - v našem primeru gre pri tem za pojav in proces znanosti! - so: a) fenomenološki, b) strukturološki, c) refleksijski, č) epistemološki in d) funkciološki.

Če na podstavi teh vidikov pogledamo, na katerih ravneh se pojavlja znanost v njihovi luči, potem se nam razkrijejo nekatere dialektične spoznavalnosti znanosti:

K a)

V luči fenomenološkega vidika se znanost pojavlja najprej kot imanenca, to je kot vsebnost analize in sinteze, dokazovanja in sklepanja, predmeta in metodologije, itd. Zatem kot čisto določena pojavnostna in procesna eksistenčnost, ki ima svoj lasten obstoj in razvoj, s katerima vpliva na družbeno skupnost in le-ta nazaj na znanost, ki se predmeti v določenih tehnoloških in tehničnih aplikacijah, s čimer vpliva na človekovo delo in življenje.

Pojavlja pa se tudi kot čisto določena bitnost (esenčnost), po kateri se razlikuje od vsake druge človekove dejavnosti: dokaznost, verifikabilnost, argumentiranost, konzistentnost, humanizacijskost, ekološkost itd.

K b)

Uporaba strukturološkega vidika ob dialektično spoznavalni analizi znanosti nam razkriva, da se znanost pojavlja na svojih treh glavnih sestavnih ravneh, ki so: raven logosa, to je teorije; raven tehne, to je aplikativne tehnologije in pragmatične tehnike, ter raven praksisa, to je človekovega načrtnega, vodenega in kontroliranega dela, proizvodnje, udejanjanja spoznanj.

K c)

V luči refleksijskega pogleda na znanost se le-ta kaže najprej kot določena idejizacija, to je kot določeno produkcijsko področje idej ali misli, ki se rojevajo, razvijajo, žive in zamirajo, se povezujejo v večje sestave in se izločajo, zanikujejo ter zatrujejo. Ta refleksijska raven znanosti se dotika s strukturološko ravniyo logosa oziroma teorije znanosti. Njena sestavna raven tehne se v okviru refleksijskega vidika udejanja kot idejnizacija, a strukturna raven praksisa kot ideologija.

K č)

Epistemološki vidik znanosti je relevanten zaradi tega, ker je v njegovi luči mogoče ugotoviti, da se znanost vselej pojavlja tako na nivoju občosti, kakor na nivoju posebnosti in na nivoju posameznosti. Nivo občosti predstavlja njen logos, oziroma njena metateorija. Nivo posebnosti predstavljajo področja, ki jih pokrivajo njene

področne vede. In nivo posameznega zapolnjujejo v sistemski sestavi znanosti njene posamezne discipline, aplikativne in operativne.

K d)

Funkciološki vidik v znanosti pa razkriva njeno spoznavalno stopnjevanje ali graduacijo, ki se pne od ejdosa (to je od predstavnihi splošnih misli o pojavih in procesih enako torej tudi o znanostih!), do odmišljanja ali abstrahiranja, ki selekcionira nebiſtevnosti, in od tod do posploševanja ali generalizacije. Vse se usmerjajo le na biſtvenosti pojavov in procesov stvarnosti ter resničnosti.

Če sklenemo, lahko pritrdimo, da ni mogoče zanikati določene relevantnosti navedenih analitičnih postavk razgrnjene dialektične spoznavalnosti kakor za globlje spoznavanje pojavov in procesov globalne stvarnosti in resničnosti, tako tudi za globlje spoznavanje znanosti. Ta dialektična spoznavalnost gotovo predſtavlja nujno predstopnjo oziroma medstopnjo, s tem pa tudi približek k umovanju biſtva znanosti.

To je pa naloga, ki nas ſe čaka, saj jo nova, to je njena danes rojevajoča ſe holistična paradigma neodložljivo napoveduje in zahteva.